
Josip Fajdić, *Portreti zaslužnih Ličana u znanosti i kulturi i njihova djela*, Požege-Gospić, 2023., 318 str.

Prof. dr. sc. Josip Fajdić, ugledni liječnik, znanstvenik i publicist, rođen je 1947. u Gospiću, gdje je proveo dio životnoga i radnog vijeka. Drugim dijelom vezan je za Požegu i Osijek, gdje je izgradio impresivnu kiruršku, znanstvenu i publicističku karijeru. Napisao je i objavio nekoliko stručnih knjiga, udžbenika i priručnika, a za svoj rad dobio više nagrada i priznanja. Posebno su zapažene njegove aktivnosti na kulturnom povezivanju Like i Slavonije. Od 1997. vodi Ličko zavičajno društvo „Vila Velebita“ u Požegi, a u posljednjih desetak godina podario je javnosti niz publicističkih knjiga: *Ličani u Slavoniji & Vila Velebita u Požegi* (2011.), *Požeški zapisi* (2016.), *Posebnosti Like* (2017.), *Požeška sjećanja* (2018.), *Leksikon istaknutih i zaslužnih Gospićana u prošlosti i sadašnjosti* (2019.), *Ličani illi Slavonci – tragovi i poveznice* (2020.) i *Ličani u Slavoniji u prošlosti i sadašnjosti* (2022.). Sada se tome nizu pridružila i knjiga *Portreti zaslužnih Ličana u znanosti i kulturi i njihova djela* (2023.).

U najnovijoj knjizi koja je pred nama sažeta je profesionalna i publicistička djelatnost Josipa Fajdića sljedećim riječima: „Učinci djelovanja profesora Josipa Fajdića moraju se razmatrati najmanje na dvije razine. Prvo, je njegova stručna i znanstvena djelatnost kao kirurga – onkologa, priznatog stručnjaka na nacionalnoj razini za bolesti dojke, posebno za rak dojke, gdje je objavio veliku seriju znanstvenih radova u prestižnoj europskoj periodici, i napisao u zajednici s skupinom eminentnih stručnjaka tri sveučilišna udžbenika iz toga područja. Djelovao je na javnom prosvjećivanju, ostavljajući istovremeno dubok trag kao redoviti profesor u diplomskoj i poslijediplomskoj nastavi na MEFOS-u. Na drugoj strani, prof. Fajdić je svojim kulturnim aktivnostima u posljednja tri decenija ostavio neizbrisiv trag u kulturnom povezivanju Like i Slavonije. On se svojim djelovanjem prometnuo u ambasadora Like u Slavoniji i tu je svoju ljubav prema kraju iz kojega je potekao ‘a nikada iz njega otišao’ pretočio u brojne naslove iznesene u ovoj knjizi. U svojim je djelima tematizirao život u napaćenoj Lici kroz stoljeća, odlaske ‘za kruhom’ u Slavoniju, te je na taj način izgradio most između ova dva geografska entiteta, dvije regije, povijesno silno upućene jedne na drugu. Ukupnim djelovanjem i postignućima, nosi zasluge za očuvanje i afirmaciju kolektivnog identiteta Ličana u Slavoniji.“

Svoj pristup portretiranju svakoga odabranog Ličanina u znanosti i kulturi autor je odredio uvodnim promišljanjima o tome koje su „njegove najveće zasluge u znanosti, kulturi ili umjetnosti, koja su mu najveća postignuća i na posljetku, kakav je odnos svakog znanstvenika i umjetnika uvrštenog u ovu knjigu prema Lici kao

zavičajju? Odnosno, pored mjesta rođenja i ličkog podrijetla, važna je i povezanost dotične osobe s Likom tijekom života, ili njegov konkretan doprinos svome narodu i Lici kao zavičajju. Dakako, da je inzistiranje na povezanosti s Likom kod svakog ovdje uvrštenog teško očekivati, kako zbog vrste djelatnosti kojom se bavio, tako i zbog sredine u kojoj je živio.“ Autor je portretirao zaslužne Ličane u prirodnim, društvenim, humanističkim i tehničkim znanostima, zatim u biomedicini i zdravstvu te umjetničkom području s posebnim naglaskom na likovnoj, kazališnoj i filmskoj umjetnosti. Nije zaboravio ni književnost općenito ni ličke svećenike u znanosti i književnosti posebice, a u dodatku na kraju knjige uvrstio je i skupinu zaslužnih Senjana u znanosti i književnosti.

„U ovu skupinu istaknutih i zaslužnih Ličana ubrojani su abecednim redom znanstvenici iz šireg područja humanističkih i društvenih znanosti, uključujući i obrazovanje, zatim prirodnih i tehničkih znanosti, književnosti, kazališne i filmske umjetnosti, slikarstva te biomedicine. U popis su uvršteni i lički svećenici koji su se bavili pretežno znanostima i književnostima, a na kraju je u posebnom dodatku obrađena skupina najznamenitijih Senjana u znanosti i književnosti kroz povijest“, napisao je autor prije nego je predstavio zaslužne Ličane i Senjane. Učinio je to tako da je kod svakoga dao podatke o životu i karijeri, stručnoj i znanstvenoj djelatnosti ili književnom i umjetničkom stvaralaštvu, nagradama i priznanjima, najznačajnijim djelima i radovima, izdvojenim radovima koji su tematski vezani za Liku, zaslugama i postignućima te popisom literature. Ukupno je u knjizi 107 životopisa.

U svakom životopisu posebno su podcrtane zasluge i postignuća portretirane osobe. Tako za akademika Vale Vouka, uglednog znanstvenika i botaničara rođenog u Lici, piše da je „kao znanstveni biolog najvišeg ranga, po kojemu su neke biljne vrste dobile ime, zaslužan je za razvoj botanike kao biološke grane u nas, na znanstvenoj razini. On ima najizravnije zasluge za osnivanje Fiziološkog paviljona u okviru Botaničkog vrta u Zagrebu, čiji je bio dugogodišnji upravitelj. Svoja znanja je pretočio u udžbenike ‘nauka o životu bilja’ (1918.) i ‘Elementi botanike’ (1928). Kao znanstvenik rođen u Lici, uvrstio se u skupinu istaknutih i prestižnih imena naše nacionalne povijesti čija su znanstvena postignuća manje regionalnog, a više od općeg nacionalnog značenja, i od sveopće koristi. Ipak, ona su na ponos Lici u kojoj se rodio i odrastao!“

Utemeljitelj hrvatske etnologije Milovan Gavazzi predstavljen je riječima: „Akademik Milovan Gavazzi rođen u Gospiću krajem 19. stoljeća, neprijeporno je najveće ime u povijesti hrvatske etnologije i etnomuzikologije. Njegove su zasluge u izučavanju kulturnog folklornog i glazbenog blaga naše tri regije (areala) jadranska, dinarska i panonska, u odgoju pokoljenja mladih etnologa, i u afirmaciji hrvatske

etnologije u svijetu neupitne, a rezultati i postignuća tog cjeloživotnog znanstveno – istraživačkog rada od općeg su nacionalnog značenja.“

Milu Budaka autor je obradio isključivo kao književnika s objašnjenjem da je „u ovom prikazu riječ samo, i isključivo o Mili Budaku – književniku koji je svojim bogatim književnim opusom (više romana i pripovijesti, nešto manje poezije) obogatio prema nekima, puno više zavičajnu, nego nacionalnu književnost, na koju se često gleda pogrešno kroz ideološku vizuru, a manje objektivno i odvojeno od Budakova političkog života i djelovanja. Budakove pripovijetke i opsežni romani kao što su ‘Ognjište’ 1-4, ‘Rascvjetala trešnja’ 1-4, ili ‘San o sreći’ 1-2, pripadaju već spomenutom tematskom krugu ličkog seoskog etniciteta, uklopljenog u ambijent ličke obitelji u kojoj prevladava kult patrijarhalnih odnosa. Uz sačuvani, pomalo arhaični lovinački ili južno-lički štokavsko-ikavski jezični izričaj ta opsežna sabrana djela Mile Budaka hrvatskog književnika 20. stoljeća, ostala su u našoj nacionalnoj književnoj baštini još samo na razini suvenira koji se može naći u boljim knjižnicama i antikvarijatima, nikome na smetnji, ali bez ikakve pozicije u školskoj lektiri.“

Nikola Tesla, hrvatsko-američki izumitelj srpskog podrijetla iz Like, prikazan je u knjizi riječima: „Sama činjenica da je uvršten među deset najvećih umova 20. stoljeća govori dovoljno o zaslugama za sveukupno čovječanstvo čovjeka – genija, koji je ‘osvijetlio’ 20. stoljeće, poklonio čovječanstvu ogroman broj tehničkih izuma i patenata bez kojih bi još i danas živjeli na nižoj civilizacijskoj razini. Stoga bi pojedinačno pobrojavanje postignuća i zasluga bilo nepraktično. Govorio je: ...’ najvažniji produkt stvaralačkog uma je izum, a njegov je krajnji cilj ovladavanje prirodom i iskorištavanjem njezinih sila... (...) sve dok nisam sazeo, nisam shvatio da sam izumitelj.’ Općeprihvaćeno je mišljenje, kako se među brojnim izumima, njegovom najvećom zaslugom i postignućem smatra pronalazak izmjenične struje na kojoj se temelje svi kasniji pronalasci i cjelokupni daljnji razvoj elektrotehnike. Umro je u svojoj osamljenosti u New York-škom hotelu New Yorker u sobi br. 3327, a urna s pepelom mu se nalazi u muzeju Nikole Tesle u Beogradu, kao i znatan dio dokumenata koje je u Beograd iz Amerike odnio njegov nećak Kosanović.“

„Biskup Mile Bogović je u novijoj povijesti katoličke Crkve u Lici svakako najeminentnije ime. Zaslužan je za povratak Ličana katolika svojoj crkvi nakon komunističkog razdoblja, kao i nakon srpske devastacije sakralnih objekata u Lici. Obnovom sakralnih spomenika uključujući na prvom mjestu gopičku prvostolnicu, potakao je povratak raseljenih katolika tijekom srpske agresije na svoja nekadašnja ognjišta. Najveća je njegova zasluga u izgradnji Svetišta Crkve hrvatskih mučenika na Udbini, simboličnog toponima posvećenom svim Hrvatima palim kroz povijest. Svemu ovome treba pridodati opsežni knjižni fond vlastitih djela koje je podario

ličkoj i nacionalnoj kulturi. Odlaskom u mirovinu predano je radio na opremanju Biskupijske knjižnice u Gospiću s radovima svih ličkih autora i s temama iz svih područja, u tom nastojanju prekinula ga je iznenadna smrt 2020. Smatrao se neodvojivim dijelom ličkog katoličkog puka“, napisao je autor o crkvenom povjesničaru, domoljubu i prvom gospićko-senjskom biskupu početkom 21. stoljeća.

Utemeljitelj suvremene ortopedije u hrvatskoj medicini Ferdo Grospić „je svojim inovacijama u kirurškom liječenju traumatoloških oštećenja koštano-zglobnog sustava (patela – iver, kralježnice, koljena) nasuprot dotadašnjoj ustaljenoj praksi liječenja tih oštećenja konzervativnom – neoperativnom metodom, priskrbio sebi još za života titulu inovatora u ortopedskoj praksi. Njegovo najvažnije postignuće u suvremenoj ortopediji je operacijsko liječenje prirodnog iščašenja kuka. Zbog ogromnog ugleda među kirurzima – ortopedima svoga vremena, njegovom su zaslugom uspostavljene brojne međunarodne poveznice s poznatim liječnicima i klinikama u drugim zemljama, čiji je bio počasni član. Odnos prema Lici u kojoj se rodio, održavao je isključivo na obiteljskoj razini.“

Slikar i začetnik hrvatske moderne Miroslav Kraljević „svojim je djelima i pristupom utjecao vrlo snažno na nove generacije slikara u Hrvatskoj. To posebno vrijedi za tzv. Prašku četvoricu koji upravo na temeljima njegova slikarstva pokreću hrvatski ekspresionizam. On (ekspresionizam) se svojim mračnim oplošjem i brzim slikarskim potezima, temeljio isključivo na utjecaju Maneta i Cezannea, što je K. donio iz Pariza. Unatoč nekim nastojanjima da ga se prikaže kao isključivo požeškog slikara, on, zbog svojih ličkih korijena po majci, i mjestu rođenja, kao i odrastanju i školovanju u Gospiću, smatra se podjednako kulturnom ikonom gospićke (ličke), kao i požeške (slavonske) kulturne povijesti.“

„U skupini ličkih glumaca koji su se afirmirali kao dramski, filmski ili televizijski glumci, Ilija Ivezić je najstariji i sigurno glumac, sa ponajviše uloga realiziranih u sva tri medija. Neke od njegovih uloga su od kulturnog značaja: Krešo („Lisice“), Šunje („Prosjaci i sinovi“), Željezničar („Hamlet u Mrduši Donjoj“), Inspektor Petrović („Smogovci“), Brkan („Zlatne godine“), Marinko Cicin („Maršal“), biciklist („Kad mrtvi zapjevaju“), Josip Broz Tito („Poklon predsjednika Nixona“). Svojim glumačkim i redateljskim i producentским ostvarenjima I. I. je trajno obogatio našu kazališnu, filmsku i televizijsku umjetnost“, napisao je autor o uglednom hrvatskom kazališnom, filmskom i televizijskom glumcu iz Like.

Navedeni primjeri samo su ilustracija bogatstva portreta zaslužnih Ličana u znanosti i kulturi u knjizi koja ima i dodatak posvećen zaslužnim Senjanima u znanosti i književnosti. Njihovo uvrštenje autor je obrazložio činjenicom da je Senj stolje-

ćima bio i ostao neraskidivo vezan za svoje ličko zaleđe. S druge strane, Senj nije Lika pa se i suvremena županija između Une i Jadrana, u kojoj je i Senj, naziva Ličko-senjskom. Bilo bi bolje da su Senjani istaknuti i u glavnom naslovu knjige koja govori o Ličanima, ali nisu. To ipak ne umanjuje vrijednost ove knjige niti ulogu Senjana u njoj jer je Senj, svojevrsni Dubrovnik sjevernoga Jadrana, glasoviti svjetionik kulture s posebnim mjestom u regionalnom i nacionalnom identitetu i kulturi. Zato su portreti zaslužnih Senjana u znanosti i književnosti te njihova djela doprinos koji na svoj način pridonosi razumijevanju domašaja zaslužnih Ličana u znanosti i kulturi. Knjigu valja preporučiti čitateljima, kako onima kojima će poslužiti kao prva informacija tako i onima koji će na temelju nje tragati dalje.

Željko Holjevac
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar